

ПІСНЯ ВІДВАГИ

I.

Всі ми
Вірили
І знали:
— Перемога буде!
Ми з піснями
Наступали
Ворогу на груди
За життя —
Життя давали
Руки
Ноги
Сили
Ми декадами
Не спали,
Істи не просили.
Бо назад іти
— Загибель,
Повертатись
— Мука:
Коло моря
Ворушилась
Золота гадюка.

II.

Так. Було багато
І крові і диму,
Нас чимало впало
На воротах Криму.
Тільки знають добре
Береги Сивашу:
Як ішли до бою
Умирали наші.
І були між нами
Зрадники, невіри
Кидали рушниці

І в тилу сиділи
Тільки ми, відважні
Тільки ми—герої
Не згубили чести
Не програли бою.

III.

І тепер ітимем
І тепер — завзято,
На другі fronti ми
Перейшли вже браття
В нас другі набої
В нас другі гранати,
Перекопи нові
Треба нам забрати.
І тепер — ми знаєм
І тепер — ми вірим:
В трудовому бої
Будуть дезертири.
Та на це ми скажем:
Кари вам, зневаги!
Не здамо ми темпів,
Не здамо відваги.
Не спинить нікому
Шумного прибою —
І тепер ми, друзі,
Не програєм бою!

ВІТАЛІЙ СНІЖНИЙ

В ОБОДІВСЬКІЙ КОМУНІ

ХТО ЖИВ У БІЛОМУ ПАЛАЦІ.

Гарний палац був у пана. Дуже огрядний. Такий білий-білий та високий. Грецькі стрункі колони підпирають карниз. Простори веранди виходять на обидва боки. Широкі вікна визирають у парк. І поставив його пан на високій горі. А поверх паладу зробив ще й башту з дрібними визубнями. Щоб скидалось на замок середньовічного фєвдала. Такі палаци тепер тільки іноді з

малюнків школярам показують, коли ті вивчають часи темного кріпацтва й жорстокого панства.

Біліє палац на горі крізь віти гиллястих каштанів... Бачу я його на власні очі і метушливі думки шугають в минуле... Гуляли тут пани й лиха не знали. Відпочивали з ранку й до вечора і бенкетували щоночі. Мабуть ще довго гадав панувати в своєму білому палаці граф Собанський. Не дарма ж бо він на чолі палацу, на самому видному місці так міцно прибив важку мармурову дошку. На тій дошці викарбовано золотими латинськими літерами: «1800—дім цей збудував Михайло Собанський. Фелікс для нащадків поновив 1900».

Навколо білого палацу великий тінявий парк. Парк цей збігає з гори аж до самого ставу. Мальовничий краєвид постає перед зором, коли поглянути з гори навкруги. Голубіє долина, десятки сіл бованіють у прозорому серпанку. Найближче всіх підходить Ободівка. Білі хати й низенькі тини наблизились до самого муру, обступили пагорок з двох боків.

Біліють хати,
А на горі стоять палати...
Цвітуть сади,

Одно шкода: в палатах тих дуже довго сидів польський вельможний граф. Тисячі десятин кращої землі й лісу належали йому. Верховодив він усією навколишньою шляхтою. І не вважав він на те, що за високим муром лилися гіркі людські сльози й гарячий піт.

Селяни мали землі по пів-десятини на душу, а то й того менше. Щоб не вмерти з голоду, йшли вони до пана у найми. Багатий поміщик був жорстокий деспот і кат. Пам'ятають ще й досі селяни його довгий нагай.

Збирався пан, мабуть, вічно панувати, коли скуповував землю і обгороджував сірим, високим муром свій замок і парк. Та не так то воно сталось.

Револуція поклала край його пануванню. Утік за кордон пан Собанський, і духу його не чути. Селяни розібрали маєток, реманент і худобу. Підчас громадянської війни руйнувався будинок, нищили сад, вирубували ліс. Не раз навідувались сюди, ховаючись, і білі банди, й червоні загони.

Минули роки громадянської війни. Взялися селяни перелогти орати,—забули й про білий палац. Мов привид, він пустою стояв на високій горі серед порожнього парку.

ТАЄМНИЧІ ВЕРХІВЦІ.

Сонце вже схилялось до обрію. Лагідне сонячне проміння золотило верховіття каштанів і кленів. Білим муром вилискував на горі палац. Крізь чорні відтулини розбитих вікон шугали гострокрилі щури й щебетливі ластівки. Під верандою і обколупаними карнизами цвірінчали горобці.

В порожньому паркові панувала непорушна тиша. Присадкуватий цегельний мур насупився непривітно й похмуро.

Але враз за сірим муром почувся кінський тупіт. Жовтава курява знялася над муром. Сім верхівців наближались до високої брами. І хоч браму було відчинено,—вона вже давно не зачинялася,—проте верхівці придержали своїх коней. Один з них навіть жваво зіскочив з коня, озирнуv ворота і постукав об залізний засув: дебели, мовляв, бісові ворота.

Зеленим поріділим парком верхівці рушили далі.

Одягнені вони були в руді, поношені гімнастюрки. Штани на скору руку позалатані. Чоботи зашкарублі і з протертими підошвами. На голові замурзані кашкети припали дорожнім пилом. Мабуть вже довгу службу відслужив цей старенький одяг.

Але звідки вони і хто вони? Давно вже до білого порожнього палацу ніхто не навідувався. Та й чого туди пертись? Хіба що покопирсати гороб'ячі гнізда. Так це ж бо більше личить малим хлоп'ятам.

Верхівці наблизились до будівель. Коней поприв'язували до дерев, а сами пішли у двір.

Двір був просторий, широкий, але весь загромаджений ворохом сміття і уламками цегли.

Грудки сухої глини вкривали стежку до якогось великого будинку, що стояв у глибині двору. Навкруги двору тягнулися стайні й присадкуваті будівлі. Всі вони були порожні напівзруйновані.

Та прибульці не вважали на те. Зацікавлено й пильно вони озирали кожну дрібницю. Зайшли до стайні. Просторе помешкання тяглося вздовж на кілька десятків сажень. Стійла збереглися цілком. Стайня відвідувачам очевидно припала до вподоби

і вони радісно загомоніли. В другому приміщенні вони знайшли деякий старий реманент.

Потім наші мандрівники попростували до палацу. Вони проходили довгими коридорами, порожніми залами й кімнатами.

Двоє з них відокремились і вийшли на широкий балкон. З балкону відкривався мальовничий краєвид на парк, на села і сизомлисту долину.

— Так,—промовив смуглявий на обличчя парубок з гострими блискучими очима,—місце, як то кажуть, цілком підходяще.

— Ну, що ти кажеш!—вигукнув його товариш у гимназисторці з відстебнутим коміром,—убитися мало! Далєбі кажу, що золота скарбниця.

— Але ж вона порожнісінька!

— Ну то що ж? Ми її наповнимо. Хіба ж ми такі діла робили!? Убитись мало!

— Так значить, друже, починаймо відбудовувати країну. Воно й справді тут можна мати великий економічний ефект.

— А то що ж! Воювати вже годі. Тепер навколо стільки праці—убитися мало!

— Ну й по тому!—вирішив смуглявий з карими очима,—звідси ми до Басарабії рубатимемо вікно і тут ми колгосп-комуна закладемо.

— Гай, гай, ще яка добра комуна буде! Запевняю, що пан Собанський сказиться, почувши про таке зухвальство...

Увечері верхівці вирушили на Крижопіль.

Це було в серпні 1924 року.

БАСАРАБЦІ ПРИЙХАЛИ!..

Через два тижні до Ободівки прибула валка підвід. Підводи були навантажені звичайним червоноармійським скарбом. Плетені валізки, дерев'яні скриньки та деяке збіжжя лежало ворохом на возах. Зморені сухоребрі шкапини раді були відпочити. Тридцять п'ять чоловіка у напіввійськовій одежі розташувались табором у широкому дворі. Це були демобілізовані червоноармійці з бригади Котовського.

Два тижні тому їхній ватажок Левицький з своїм товаришем Гажаловим оглянули старий маєток і порішили закласти тут комуна.

Червоноармійці розійшлись хто куди. Дехто пішов до повітки оглянути що то за реманент їм дістався у спадщину. Реманент був старий, попсований: мізерний радгоспик, що мешкав тут досі, не в силі був його полагодити.

Дехто з демобілізованих побрів у порожній палац довідатись, чи не можна б там якось влаштуватись на ночівлю.

А тим часом в Ободівці і навіть по сусідніх селах вже ширилась чутка:

— До панського маєтку якісь люди приїхали! Хто воно таке?

— А хто їй зна! Без попа, як кажуть, не розбереш. Якісь обшарпані, світять боками...

— Та то ж басарабці комунію прийшли заводити.

— Комунію?! Отуди к бісовому батькові! До нашого берега, що не пристане, як не кізяк, то тріска.

— Гарні гості, та не в пору,—глузливо додав хтось.

Якось до брами підійшло кілька дядьків. Дехто був одягнений у кобеняк, дехто в чумарці. В добрих чоботях і баранячих шапках. Стали. Поспиравшись на товсті палиці щось мудрували.

— Бач, які пани наїхали. От і діждались волі!..

— Був колись один пан, а тепер їх розвелосся хоч греблю гати.

— Та що там казати. Така голота, а ще лізе порядкувати. Витурили б їх так, щоб аж цурпалки сипались...

— І скажи на милість, і звідки їх приперла лиха година. Із грязі та у князі. Штанами, лобуряки, світять...

— Тепер буде з ними клопоту,—прохрипів дебелий чолов'яга з товстим, бараболею, носом і насупленими бровами.—Чи як ти гадаєш куме?—звернувся він до гостроногого з шахраюватими очима.

Кум, мабуть, давно вже мав свою думку, але, щоб надати своїм словам певної ваги, відповів не зразу:

— Та воно так. Звичайно, за теперішнього ладу добра не жди. Та й те сказати: і в нас на селі народ, як товар у череді, усякого є. Тепер же крутять як циган сонцем: то колгоспи, то комуні. Хто його зна, як воно все обернеться...

Кум ще хотів щось додати, але на цей мент у воротах показався червоноармієць. Всі змовкли, підозріло зиркаючи на нього.

— Що на готовенькому хазяйнувати гадаєте?—яхидно запитав один з куркулів.

Червоноармієць до них навіть і не обізвався.

КОЛГОСПІВСЬКІ ДНІ

Наближалася осінь. Сонце все частіше ховалося за хмари. Іноді насупиться їмлисте каламутне небо і починає накрапати дощ.

Давно вже час орати й сіяти озимину. Кинулись комунари до реманенту, а він весь зіпсований, поржавлений. Треба відремонтувати. Та й сіяти ж бо нічим: немає насіння.

Що його робити? Хоч-не-хоч, а треба вдатись до когось за допомогою.

І от вирідили комунари ходаків аж до Москви й Харкова. Почали бігати ті з установи в установу, щоб роздобути насіння та хоч трохи грошової допомоги. Землі ж бо вже вистачає: Ободівська цукроварня виділила їм понад 700 гектарів.

Після довгого клопоту здобули вони позику в кредитовому союзі. Купили гарного чистосортowego насіння і прикупили трохи коней.

Пішли дощі. Але комунари за всяку ціну вирішили засіяти землю. Доводилось їм тоді орати не трактором, а кіньми. Працювали басарабці з ранку й до пізньої ночі. Важка була праця, та комунари все ж таки зорали всю землю й засіяли чистосортним зерном.

Впоралися з роботою на полі—взялися за другу вже дома. Відбудували стайні для худоби. Відремонтували білий палац.

Працездатні, уперті люди твердо оселились у просторих хоромах. По паркетній підлозі панського палацу почав ходити червоноармійський чобіт.

Взимку до комуні пристало ще шістнадцять чоловіка. Комунари почали себе почувати упевненіше.

А на селі ж все не вірили, що вони зможуть налагодити господарство.

— Хіба то хазяї! Все піде прахом.

— Не було в зайця хвоста і не буде. Ото поживуть, поживуть, а там перегризуться як собаки та й порозбігаються геть!

Комунари не вважали на такі балачки. Вони лагодили реманент, будували нові будівлі, готувались до весняної сівби.

**
*

Навесні до комуні прибуло три трактори.

Ніколи тутешні селяни не бачили цих залізних коней, хіба може що чуткою чули про такі машини, які самі ходять ланами.

Усе село висипало глянути, що воно за диво.

Голосно тахаючи поповзли трактори на поле. Скибу за скибою почав вивертати трактор, тягнучи гострі лемеші. Великою юрбою слідом ходили селяни.

Дехто й тут ще крутив головою:

— Хіба ж воно вродить, після цього! Вивертає аж дідову землю.

— Ні, не кажи так, Охріме,—вже зауважували деякі селяни. — Це добра машина. Воно б і нам не завадило мати отаку штуку.

На комунарів вже почали дивитися з повагою.

А куркулі ще дужче зубами скреготали від злості. Вони почували, що їм буде край.

Комунари зразу ж застосували дев'ятипілля. Перше поле—сонський пар, друге—озимина, третє—цукровий буряк, четверте—овес з еспарцетом, п'яте—еспарцет, шосте—еспарцет, сьоме—озимина, восьме—цукровий буряк, дев'яте—ярина.

Наслідки були гарні.

Урожай був добрий—вдвічі, а то й втричі більший, ніж у селян.

Завели інтенсивні культури: кукурудзу, сою, люцерну, сояшники.

Комуна швидко зростала.

**
*

Восени в комуні засвітилась електрика. Це було нове велике досягнення. Як і тоді, коли прийшли перші трактори, до білого палацу почали сходитися люди з наокружних сел.

Комунари обладнали клуб і вирішили влаштувати мітинг. В палаці, у дворі, в паркові, на вулиці—скрізь засвітилися золотисті й різнокольорові електролампочки. Селяни й селянки ходили скрізь і до всього пильно приглядались.

Та хіба не цікаво! От перед ними зашкварчала електрична трубка, підсмажуючи яєшню. Ось електричний прас розглажує білизну. Ось механік показує, як електрикою можна лютувати.

Розпочався мітинг. Голова комуні, талановитий організатор господарства т. Левицький, виголошує промову. Він закликає бідноту гуртуватися в колективи, організовувати комуні й колгоспи, бо тільки цей шлях виведе селянство із злиднів.

Вийшов комсомолец. Читає телеграму од тов. Фрунзе і од корпусу Котовського. Гучні оплески. Настрій у всіх радісний, піднесений...

А тут надійшло й нове свято: комуна влаштувала в Ободівці сільсько-господарську виставку. Виставка мусила наочно довести перевагу колективного господарювання.

Тисячі відвідувачів з усіх сел привабила виставка. Дивились селяни, розпитували, що воно й до чого.

Потяглася біднота до комуні. Посипались заяви про те, щоб вступити до комуні. Вступали цілими сім'ями. Більше біднота, наймити, безпритульні, червоноармійці. Через рік вже було 120 членів, а ще згодом до 400 комунарів. Не вистачало вже житлової площі. Почали відмовляти. Але цього року, коли збудують нові будинки мають вступити ще 400 душ.

Зросла трудова сім'я. Збільшився й добробут. Комуна ширить хліборобство, городництво, виноградарство, скотарство, птахівництво, кролівництво і бджільництво. Промислові підприємства—молочарний завод, макаронна фабрика, виноробня й паровий млин дають свою продукцію на ринок.

Саму комуну обслуговують: пекарня, їдальня, швальня, чоботарня, лікарня, дитячий дім, клуб і кіно.

Вартість майна зросла за шість літ з 20 тисяч до шестисот тисяч карбованців без будівель, себ-то в 30 разів!...

А чистий прибуток, що складає неподільний капітал, сягає до 150.000 карб.

Комуна стала центром колективізації. Щодня сюди ідуть селяни повчитись як слід колективно господарювати. Впродовж тільки останніх двох років комуну відвідало 10.000 екскурсантів!.. Студенти ідуть сюди на практику.

Комуна брала участь у всеукраїнському і всесоюзному конкурсах колгоспів і одержала в 1928 р. першу всеукраїнську і першу всесоюзну премію. Незабаром гадають винагородити басарабську комуну орденом Червоного Прапора.

ТАМ, ДЕ ГОСПОДАРЮЮТЬ ПІОНЕРИ

З Сашком я познайомився випадково у квітнику, коли я йшов подивитися на птахівничий двір.

Він розглядував якусь комаху і приказував:

— Диви, ще й воно кусається!..

Я підійшов до нього і ми зразу ж потоваришували.

— Дивіться, яке мале, а як меле щелепами,—говорив він, показуючи звичайного коника,—воно і справді, як нам учитель казав: найголовніший закон життя—це боротьба за існування.

Ми розговорилися про біологічні й суспільні закони й дійшли тієї думки, що в природі перемагають найбільш пристосовані істоти, а в суспільстві найбільш організовані.

— Так ви оце й приїхали подивитися, як ми колективно організовані?—запитав він, і не чекаючи на відповідь додав:—я з охотою покажу вам, де ми, піонери, господарюємо.

Я був радий з мого провідника й ми пішли вдвох.

— Тільки ось що,—запропонував Сашко,—почнемо з наших кролів. Вони такі кумедні і втішні..

Я не перетив.

Ми зайшли до огороженого дерев'яним парканом дворика. Сотні кролів, побачивши нас, нашорошили вуха й заворушили вусиками.

Сашко налив їм у жолобок молока. Наче сіра хвиля покотилася. Кролі оточили жолобок так щільно, що ніякою силою не можна було їх відірвати від їжі.

— Це все кролі з Московського племрозплідника,—зауважив Сашко.—Тут господарюють піонери. Ми їм приносимо їжу, доглядаємо їх.

Ми пройшли до хліву. Попід стінами стоять ряди кліток із кролями. Скрізь чисто й охайно. Піонери міняють вставні денця в клітках, підстеляють кролям свіжого сіна, приносять заячої капусти та молока.

На кожній клітці прибито табличку. На табличці написано, якої породи кролі, якого віку тощо.

— Зліземо на горище! Там малі кроленята.

Ми деремося вгору.

На горищі метушились на диво малесенькі кроленята. Вони поспинались на лапки і прями вухами.

І справді вони були такі кумедні та втішні!..

Сашко кинув їм кілька листків капусти і ми почали злазити вниз.

— Ось тут недалеко і до птахівничого двору,—показав Сашко, коли ми проходили парком.

— Курей ми почали розводити недавно. Не було все у нас доброго інструктора. От тоді ми й послали одного парубка на птахівничі курси. Повернувся він—і пішло зразу діло. Он гляньте скільки їх!..

І справді за високою дротяною сіткою розгулювали, шулились, греблися в піску і в золі, визбиравали камінчики й лущипайки від яєць тисячі курей і курчат. Всі вони одно в одне були білі, як сніг.

— Це добра порода—лекгорн,—пояснив Сашко.—Ми їх розводимо інкубаторами.

— А скільки ж у вас інкубаторів?

— Та у нас їх з десятків буде. Кожен на 600 яєць. Та нам цього мало. Ми беремо птахівничий ухил і нам треба утворити цілу пташину фабрику. Голова комуні т. Левицький був у Америці та замовив чотири інкубатори. Та хіба ж такі як оце! Е!..—і Сашко аж прицьмокнув від задоволення;—кожен інкубатор на 52 тисячі яєць!..

По правді сказати й мене здивував такий розмах. Далебі, не доводилось ані бачити, ані чути про такі велетенські пташині машини.

— А чому ото всі кури з перстнями?—запитав я.

— А щоб контролювати їх і знати кожну курку. Ви не думайте, що як ото така їх сила, то можна розгубитись. Ні! Кожна курка має на нозі свій номерок, а за тим номерком ми пишемо карточку—пашпорт. У пашпорті відмічаємо скільки вона знесла яєць, як себе почуває. Одна курка наприклад знесла на рік аж 200 штук: пересічно ж несуть по 80. І вночі доводиться доглядати. Не спить тут у нас один комунар усю ніч, стежить за температурою в інкубаторах...

Ми обійшли птахівничий дворик навкруги.

— До нас часто приходять селяни,—невгавав Сашко,—їм все цікаво довідатись, як ото плодять птахів машинами!..

— А тепер ми підемо оглянемо наші лани,—запропонував Сашко,—тоді ви матимете вже повне уявлення про піонерське господарство.

— А це буде далеко?

— Ні, ви не бійтесь, за півкілометра від комуни, а то й того менше...

Ми пройшли двором, обійшли велетенську солом'яну скирту і вийшли на горбок. По дорозі ми зустріли кілька душ піонерів.

— Там ще наші є!—гукнули вони.

— Он аж де зеленіють і наші лани!—махнув рукою Сашко.

Скоро ми вже бродили поміж ланами. Це були невеликі діляночки землі, засіяні окремими культурами. Поміж ними маячили постаті піонерів.

Хлопці наперебій вигукували:

— Ось-но погляньте, більш ніде не побачите!

— Це нова порода пшінки. Ач яка велика!.. Дуже радимо її всім розводити.

— А ось ми засіяли сою. Тепер це дуже модна рослина: про неї всі газети пишуть. Ми перші відгукнулись на заклик радянської влади сіяти сою.

— Ця рослина бо дуже корисна,—зробив висновок зовсім ще маленький на зріст хлопчик,—з неї можна готувати олію, молоко, і багато іншого...

— Власне кажучи,—звернувся до мене Сашко,—піонерські лани—це досвідне поле. Кожну нову рослину перш ніж вводити у нашу сівозміну на широких комуністських ланах, ми вивчаємо і досліджуємо отут. Ви бачите тут і різні породи гороху, і капусту для кролів, і пшеницю, і нові породи городини і навіть бавовник...

Сонце було опівдні, коли ми поверталися з поля.

— Вже здається час і обідати,—зауважив білявий хлопець, що досі йшов мовчки.

— Ходімо просто до їдальні,—мовив Сашко,—ми вже сьогодні зробили чималу подорож.

ДРУЖНЯ СІМ'Я ОБІДАЄ

Ми зайшли до просторої світлої залі. Це була їдальня. Стіни оздоблено малюнками й гаслами. Вздovж залі стоять столи, вкриті чистими скатертинами. Навколо столів легенькі сплетені з лози стільці.

Тепло, світло, затишно.

В їдальні ще не було нікого, але на столі на підносах вже було нарізано цілі гори хліба. Задзвонили на дворі у рейку. Це—сигнал обідати.

До їдальні почали сходитись комунари. Вони вішали у коридорі кашкетки й мили руки. Потім заходили до їдальні і не кваплячись сідали за стіл.

Я сів у кутку поруч одного комунара, з яким я сьогодні зазнаюмився. Це був стрункий високий парубок. Він був дуже жвавий натурою і на все відповідав привітно й з охотою. Прозвав я його Смуглим...

— Ви спостерігаєте наші порядки,—мовив він, певно помітивши, як я пильно стежу за всім.

— Не зразу ми звикли до цього. Пам'ятаю, з яким трудом ми набували нових звичок. І здається ж не важко, скажімо, помити руки чи зняти кашкета, так ні ж... Так і перлися до їдальні.

Поставили умивальник, повісили рушник і навіть прибили над дверима заклик:

Мий руки!

— Та дарма, не звертали на це уваги. От тут за нас і взялася санітарна комісія. Вирішила перевиховати нас. Поставила чергового біля дверей, і ну перевіряти руки. Були ми наче ті школяри,—аж попервах ніяково було виставляти пальці. Та нічого не поробиш—не пускають до їдальні з брудними руками. Так ми і навчилися через санком і мити руки, і чистити зуби, і носити чисту білизну, і додержувати скрізь чистоти...

— Був тут один такий хлоп'яга з безпритульних. Довго довелося з ним вовтузитись. А тепер, як гукнеш: — А ну, хлопче, покажи культурну революцію!—і він простягає чистенькі долоні.

На стіл принесли ще хліба у плетених кошиках. Іж скільки хошеч. Борщ теж такий смачний, з сметаною і з м'ясом. Поставили і третю страву: фруктове повидло.

Розмовляють між собою комунари, сміються, жартують. Відчувається у всьому щирість і непримушеність.

— От на селі кажуть,—звернувся до мене Смуглий,—що ніби незручно обідати по дзвонику. А по-моєму краще пообідати добре у їдальні по дзвонику, ніж по своїй волі, коли забреде в голову—гризти цибулю з черствим хлібом.

Говорити так він мав рацію.

ПО КОМУНІВСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

По обіді, я вирішив оглянути ще деякі підприємства й господарство комуні.

Смуглий взявся мені в цій справі допомагати. Він мав вільний час і теж був радий поблукати зі мною.

Коли ми вийшли—у дворі було порожньо. Всі комунари розійшлися на роботу.

З кузні линув цокіт молотків. З слюсарної майстерні долітав металевий брязкіт. Під повіткою вистукували тесляри. Далі тягнулися стайні і молочарський завод.

— З чого ж бо його почати,—міркував Смуглий, — ніби розгубившись серед цієї сили різних підприємств.

— Ну добре—підемо до нашого коровника. Його майже закінчили... Інженер, що був тут, говорив, що наш коровник краший на весь радянський Союз. Такого типу тепер будують на Україні ще три коровники.

Мене це зразу заінтересувало. Очевидно з Смуглою був би добрий екскурсовод.

От і коровник. Оглядна будівля тягнулася чи не на сотню метрів. Заходимо в середину. Приміщення просторе, світле й чисте. Устатковано й побудовано коровник, можна сказати, за останнім словом техніки. Підлога бетонова. Вгорі під стелею підвісна залізниця. Спеціальні вагончики з їжею пересовуються по рейках. Інші вагончики забирають гній і ввозять його до гноярки. Не чути й запаху гною. Вгорі гуде вентилятор.

Заходять корови, і кожна наче письменна, простує до кормушки де написано її ім'я.

— Еге, та вони у вас, здається, письменні!

— У нас у комуні неписьменних взагалі немає,—всміхається Смуглий.—Годівлю для корів запарюємо парою. У силосних ямах для них теж квасять годівлю. Корів поки що у нас 200—все німецької породи.

Ми проходили вздовж всієї залі.

Між іншим, цікава приклучка трапилася з проектом нашого коровника, — розповідав комунар. — Наш молодий конструктор-комсомолец т. Шпара взявся скласти проекта. Довго вивчав він стайні і наші й закордонні. Коли було оголошено конкурс на стайню для колгоспів, подав і він свій проект.

І що ж?—йому не дозволили навіть вивісити, мовляв, позаконкурсний.

Поїхав голова наш Левицький і, не довго роздумуючи, узяв та й повісив. І що ж би ви гадали?—виявилось, що комісія визнала наш проєкт за найкращий.

Взагалі у нас ще велике безладдя,—розповідав Смуглий далі,—вся Україна колективізується, чимало вже колгоспів з десятирічним стажем, а чи досліджені вони? Чи вивчили й висвітлили в книжках їхній досвід? Чи є хоч один вироблений плян, як будувати стайню для великого колгоспу?

Ми вийшли з коровника.

— Треба б навідатись до наших йоркширів, та туди нікого не впускають. Он бачите табличку: «Стороннім вхід заборонено». Це щоб була не занесли якої хвороби. Була нам недавно халепа: всі свині виздыхали. Свиня, виходить, сама тендитна істота—одна здохла, а там пошесть перекинулась і на всіх. Їх укупі не можна багато держати...

— Власне кажучи,—зауважив Смуглий, коли ми на мить спинились перед свинарником,—там так само, як і в коровнику, і побудовано його з проєктом того ж таки Шпари. І підвісна залізниця, і механічне запарювання годівлі і окремі сажі, хіба що нового—це басейн, де купають свиней... Свиней ми одержуємо від Полтавської досвідної станції,—додав він.

Ми обійшли будівлю навколо й вийшли просто до молочної ферми. Тут видобувають з молока масло, вершки, голяндський сир. Зазирали у двері. Надзвичайна охайність. Виблискують сепаратори, на столах голови голяндського сиру. Працюють все жінки.

— Виробляємо покищо 1200 пудів масла і 1400 пудів сиру за рік. Але ми надаємо комуні, крім птахівничого, ще й продуктово-молочарський ухил, поширюємо молочарство. Колись селяни не несли до нас молока. Ми дали ціну більшу за риночну—зараз понесли. Тепер селяни почали поліпшувати породу корів, бо ми молоко добре аналізуємо...

Проходячи повз великий білий будинок, ми зазирали і до винарні.

Приміщення поділено на кілька кімнат.

У першому відділі машини й давила для фруктів: яблука й груші кришуть машинами і потім кладуть у давило. Сік стікає

у баки, де до нього домішують дріжджі й цукор. Все це шумує щось із місяць і потім вино тече у цементований підвал.

В окремі кімнати ціла лабораторія: досліджують кислотність, цукровість, заквашують сік винними бактеріями. У розливному відділі комунарки у білих халатах розливають вино у пляшки, а діти запечатують.

— Своїх фруктів нам не вистачає. Сад у нас невеличкий, та й старий уже. Зате всю садовину до нас звозять околишні села. По селах тепер поширились садки. Виробляємо 100 відер на добу і здаємо Плодоспільці. Це дає нам прибутку аж 150 тисяч крб. на рік! Ви уявляєте, що це значить,—звернувся Смуглий до мене, гадаючи, що це число пройде повз мою увагу.—Це значить от що: усе хліборобство дає нам 100 тисяч карбованців на рік, всі інші підприємства разом 50 тисяч, а винарство...—і він підгнув палець,—та я вже сказав скільки...

Я, не переобтяжуючи голови, тепер мав певне уявлення про масштаби й прибутки Ободівської комуни. Смуглий, видно, вмів удамо ілюструвати числа.

**
*

Ми пройшли повз макаронну фабрику, яка недавно почала працювати, і, минувши пральню, вийшли в парк.

Тут було затишно й приємно. Сонце вибігло з-за легенької рожевої хмаринки і заляло золотим промінням зелену галявину. З-за кучерявих дерев білосніжною стіною вилискував палац. Проти нього на галявині розташувалась пасіка. Бджоли шугали у повітрі і якимось мрійливо гули...

Ах як гарно після такої екскурсії отут відпочити!

Ми сіли під гіллястим шатром столітнього дубу. Трохи поспіди мовчки. Очевидно, і мій провідник не мало втопився.

Він приліг на траву і солодко примружив очі...

НОВІ ЛЮДИ, НОВИЙ ПОБУТ

— Вас цікавить, як ми налагодили й організували своє життя і побут у комуни?—нарешті промовив Смуглий, піднявши голову і спершись на руку.

— Звичайно, про це, гадаю, кожному цікаво знати!

— Е-е—це довга історія!.. Самому навіть дивно стає, коли загадаю, як ото ми вибивалися в люди... Обшарпані ми були, як

ті старці. Ну й обходили нас усі... Жодна дівка не хотіла сюди заміж іти... А тепер от найкраща б ладна одружитися з комунаром... Не зразу ми дійшли того добробуту, не зразу всі стали свідомі... Бувало, скажімо, так: виїде парубок кіньми в поле. Куди його, мовляв, поспішати. Зарплатня все їдно йде. Прооре якусь борозну, погляне на сонечко, а чи не час вже й додому їхати? І їде собі обідати.

— А ми ж узялися зразу ж за гасло комуністичного життя: «Од кожного по здатності, кожному по потребі». Не всі це гасло усвідомили, як треба, і тому були такі, що били байдаки... Тоді ми почали з другого соціалістичного гасла: «Соціалізм—це облік»... От ми й взяли на облік працю. І що ж виявилось? На утримання комунара, скажімо, припадає карбованець на день, а він виробляє всього на 30 копійок... виходить один збиток...

Отже довелось застосувати відрядну систему оплати. Продукційність праці зразу ж зросла.

Як же виконати гасло: «од кожного по здатності, кожному по потребі?» А ось як ми розв'язали це питання. Кожний вибирає ту роботу, яка йому більш до вподоби. Звичайно, що тоді він і більше зробить для своєї потреби і буде сам задоволений. Так у нас виникло розгалуження й робота за спеціалізацією й відрядна оплата. На городі платять від просапного рядка, у винарстві від числа пляшок, у молочарстві від кількості виробленого масла, у скотарстві від кількості худоби.

— Та це ж так, як у економії!—може хто скаже? Ні воно не так. Тут нікого не експлуатують. Тут і начальства немає.. Звичайний робітник тут заробляє 50—60 крб. на місяць, а голова комуни, члени ради комуни та службовці з контори одержують всього по 43 крб. Яке ж тут, скажіть, начальство...

З цих заробітків вираховується за житло, за харчі, на прання білизни, за голярню й лазню, за витрати на лікарню й на дитячий дім—з усіх одинаково: 23 карбованці на місяць. Отже у кожного ще лишається щомісяця карбованців тридцять і кожний може задовольнити й інші свої потреби. Отак то ми розв'язали комуністичне: — «од кожного по здатності, й кожному по потребі»...

Всі розрахунки провадяться за чековою системою. За чеками підраховують виконану роботу і за чеками одержуємо з розподільника крам.

Гроші беруть тільки тоді, коли треба щось купити на стороні.

— А як же тут оплачують роботу спеціалістів не членів комуні: агрономів, техніків, лікарів?—запитав я.

— Тих оплачують, як і скрізь. Агроном одержує—130 крб. на місяць, а лікаря утримує держава... Та ми скоро вже матимемо своїх спеців. Багато вже наших комунарів учиться по ВИШах.

— А от цікаво, як у вас з відпусткою?

— Кожний комунар щороку одержує двотижневу відпустку, хворих і непрацездатних утримуємо на кошти нашого страхового фонду...

Смуглий змовк. Ми підвелися й пішли до палацу.

— Ви зайдіть ще до наших квартир,—говорив Смуглий, коли ми наблизились до ганку,—а я піду собі до мамна.

**

Я завітав до одного комунара, якому ще зранку пообіцяв, що зайду, щоб переглянути газети. Комунар цей дуже цікавився усім і передплатував «Правду», «Прожектор» і «Вісті».

Подружжя було вдома.

От, як бачите,—проговорила молодиця,—кожна сім'я живе у нас в окремій кімнаті!.. Не так, як ото куркулі плещуть язиками: мовляв, у комуні сплять покотом і вкриваються тридцятиметровою ковдрою... Шкода тільки, ще не всім кімнат вистачає. Не-жонаті ще живуть у гуртожитку, та коли от збудують новий дім, то й ті матимуть окремі кімнати.

Діти наші живуть окремо в дитячій комуні, і тільки на ніч матері беруть своїх немовлят...

— Так, виходить, що Маланці не пощастило одружитись з нашим Павлом?—запитав свою дружину комунар.

— Ну, звичайно, ні! Як же так, щоб куркулівну та прийняти до комуні... Це у нас,—звернулась молодиця вже до мене,—хотів комунар узяти собі дівку з села, а контрольна комісія не дозволила, бо довідалась, що то куркулівна і брати її були у банді... У нас контрольна комісія стежить за тим, кого можна прийняти, кого ні, розв'язує усякі непорозуміння. Тільки у нас це рідко буває... Деякі селяни кажуть:

— «Що воно ото за життя? Ніколи п'яного не побачиш, ніхто не лається й не б'ється... Нудьга та й годі»... А за що його

сваритися? Свині в город не залазять, горшків одна в одній не позичають тут.

— А жити зовсім не нудно. Весілля теж у нас бувають не гірші. Не на возах, а на автомобілі їдуть молоді до загсу. Грає духового оркестра. Промовляють промови. Чи то народиться дитина, чи то весілля, чи то може й ховати доведеться кого—про покійних тут і не згадують. Про все подбає побутова комісія...

— Жінка тут цілком визволилась з під ярма. Нема ні пелюшок, ні кухні. І живемо тільки по згоді...

Молодиця була задоволена з свого життя і ладна говорити про це довго. Але мені треба було зайти ще до піонерської комуні і я почав збиратися.

— Заходьте ще, як матимете час,—гукнуло щасливе подружжя...

У ДИТЯЧІЙ КОМУНІ

Другого дня я ходив до дитячого будинку. Було опівдні. Дорогою я йшов і думав. Як на диво просто й чудово розв'язується в комуні заплутане й складне, так зване, родинне питання! А все тому, що чоловік і жінка тут матеріально цілком незалежні. Кожний має особистий рахунок і ніхто не в праві переписати його на іншу особу. Коли подружжя розлучається, ніхто не може опинитись в безпорадному матеріальному стані.

Діти виховуються окремо. Немає брехні й лицемірства, що так оплутують кожного з нас.

Я пройшов вузьенькою стежкою поміж деревами і вийшов просто до дитячого будинку.

Зійшов на ганок. Скрізь було тихо-тихо.

Чому така тиша? Де ж діти? Невже це дитбудинок—чи часом я не помилився?

На порозі мене зустріла завідувачка дитбудинку т. Харитова. Вона обережно приодчинила двері і пошепки промовила:

— Проходьте тихенько: діти відпочивають.

Я зайшов до кімнати. В кімнаті було опущено фіранки і лагідний присмерк оповивав її.

Вдивляючись у п'ятому я бачив тільки біленькі ліжка. В них смирно лежали малята.

Коли ми знов потихеньку крадучись навшпинки вийшли у коридор, Харитова мовила:

— Для кожного віку у нас окрема кімната. В одній живуть зовсім немовлята. У другій учаться по м'якеньких килимах повзати й ходити. В третій вже більшенькі. А там є й такі, що скоро підуть до піонерської комуни.

Харитова повела мене в другу кімнату, де вікно було відчинено. Дітей тут не було, сюди вони приходять гратися. Надзвичайна охайність і затишність мене зачарувала. На столах і по вікнах цвітуть квіти. Всю підлогу застелено килимами. На стінах дитячі малюнки. Багато іграшок.

— У комунарів виробився такий звичай: все найкраще віддавати до дитдому,—зауважила Харитова.—Молоко, какао, масло, краще умеблювання, килими, квіти—все тут у нас. І хоч тут немає приватної власности, проте діти все бережуть краще, ніж своє. Тут все колективне і навіть граються всі діти інакше. Вони граються в дядю «Льову» — Левицького, в дядю «Максима» — тракториста.

Живуть тут завжди і вважають це за свій дім.

Коли, часом, батьки у свято забирають дитину до себе, то побувши трохи у батьків, вона вже проситься:

— Я хочу додому!

Себто до дитячої колонії.

Це—справжні комунари, бо перше слово, яке вони починають вимовляти це «комуна».

Спускаючись з ганку, я зустрівся з двома жінками. Це матері прийшли відвідати своїх дітей.

**

Коли я вийшов з дитсадка, я зустрів кількох піонерів. Вони потягли мене до себе в комуни.

Піонери тільки що повернулись зі школи і тепер відпочивали.

Коло сходів я зустрів Сашка. Він радісно кивнув мені головою і повів показувати кімнати.

— Оце тут ми живемо!—з захопленням і хвилюванням в голосі вигукнув він.

Він водив мене поміж ліжками і, не вгаваючи, розповідав:

— Живе нас у комуні 35 душ. В одній кімнаті піонерки, в другій піонери. У батьків ми навіть рідко буваємо.

— А чого ми там не бачили!—перебив Сашка жвавий хлопчисько,—адже тут веселіш...

— Ну-ну веселіш. А ти не стрибай все таки,—зауважив Сашко і знову вдався до мене:

— Гляньте, яка полицка!

Полиця й справді була красномовна: в окремих «гніздечках» лежало по коробку зубного порошка, по зубній щіточці і по куску мила.

— Що й для чого воно, здається нема чого пояснювати?— не вгавав Сашко.

Він був у доброму гуморі і перестрибував з теми на тему, як отой коник, що він мені його показував, коли ми товаришували.

— Що б його ще показати,—на мент стямився він,—ага! Ходім по на майдан. Там скоро розпочнуться фізкультурні вправи: гра у крокет, скраклі й волейбол...

Ми пішли.

По дорозі ми побачили кривого й немічного коня. Кульгаючи, він блукав поміж деревами й щипав траву.

— Ге,—посміхнувся Сашко,—це у нас герой революції. На цьому «Орликові» сам Котовський у походах літав. Аж одинадцять разів нашого «Орлика» поранено,—якось жалісно протягнув Сашко і погладив коня по гриві...

— А то був у нас тут ще верблюд «Альоша». Справжній верблюд із Африки! Його французи Денікіну подарували. Ну, а Котівці взяли його в полон. Возив він гармати, а потім у комуні вже воду возив. Ви мабуть бачили таку кінокартину... от бісової роботи, назви не пригадаю... так він там за головного героя. Тільки от біда—дуже вже його коні жахалися. Прямо хоч за сто верстов обминай. Дсвелосся бідолашного забити.

Десь у паркові пролунали постріли. То біля тирю піонери змагалися з червоноармійцями.

— У нас тут тепер територіальний ескадрон стоїть. Всі комунари проходять військове навчання. Недавно тут був т. Буденний. Бував і Котовський... А то цілий місяць ВУФК'у картину знімало. Ви може бачили? Так і прозивається «Басарабська комуна»... Взагалі тут весело. Увечорі як понасходиться із сел до нашого парку стільки молоді—наче в міському саду!..

З глибини парку і од майдану долітав голосний сміх і галас. Певне розпочинали гру.

Сашко потяг мене туди.

ПОТУЖНИЙ ЦЕНТР КОЛЕКТИВІЗАЦІЇ

Напередодні свого від'їзду я ще раз побачився з головою комуні т. Левицьким. Недавно він повернувся з далекої подорожі і голова йому була повна широких плянів і перспектив. Побачивши на власні очі господарство Європи і Америки, він міг порівнювати всі досягнення комуні й накреслювати майбутні шляхи розвитку.

— Ні!—метушився він по кімнаті, виблискуючи своїми чорними очима,—що там не кажіть, а наші шляхи інші. От у нас люблять повторювати: Америка, Америка! А самі найбільш прозорливі американці не вірять у свою майбутність... Девелось мені якось розмовляти з професором Алпом. Це відомий професор, що керує у Америці великим індустріяльним господарством на 3 тисячі акрів землі. І що б ви гадали,—професор Алп сказав:

— Майбутнє—за великими агроіндустріяльними підприємствами, а у нас в Америці в більшості дрібні сільсько-господарські фарми.

Левицький поглянув у вікно, замисливсь на мент, і мовив далі.

— Я розповів професорові про нашу Басарабську комуну, про будову комуні, про розподіл праці, про галузі виробництва. Алп вислухавши мене, захоплено вигукнув:

— О, це ж ідеально! Такі господарства змінять лице країни. Тільки вони зможуть піднести добробут країни. Мабуть незабаром не ви приїжджатимете до нас, а вже нам, американським спеціалістам, доведеться вивчати методи праці сільсько-господарських підприємств у Радянському Союзі...

Левицький витяг із шафи кілька книжок.

— По правді сказати, я бачив у Америці і добрі фарми, проте, скажу одверто, що нашу комуну можна б американцям показувати, як зразкове господарство. Звичайно, нам треба брати у них все цінне й корисне,—мовив Левицький розкладаючи на столі книжки,—і ось я придбав цілу бібліотеку з американського господарства.

— Так, отже,—вигукнув він, і очі йому заблищали антрацитовим блиском,—ми утворюємо велетенський агро-індустріяльний комбінат!..

Він почав, наче широкий сувій, розгортати пляни. Я захоплено дивився і дивувався його творчому ентузіазмові.

— Ми маємо всі передумови для великого росту,—вводив мене він у свої пляни,—35 сіл Ободівського, Тростянецького і інших районів вже ступили на шлях колективізації. Сто тисяч гектарів землі усуспільнено! Тепер кожне село має два-три сози. Комуна, колгоспи й сози об'єднуються в агро-індустріальний комбінат!..

Колгоспи постачатимуть сировину індустріальним підприємствам агрокомбінату.

Насамперед ми утворюємо три цукроварні і виноробні. Кожна цукроварня дасть не менш як два мільйони пудів цукру на рік. Масло-сироварний і молочарський завод дадуть продукції на півмільйона карбованців.

Півмільйона карбованців дасть городньо-овочевий комбінат. Більш ніж півмільйона дасть млин та макаронна фабрика. А яєчно-птахівничий комбінат випускатиме продукції аж на 2 мільйони карбованців на рік! Все це дасть нам великий економічний ефект...

— Да, масштаб нічогенький собі,—подумав я,—все мільйони пішли.

— Агро-індустріальний комбінат вже зробив перші кроки,—розповідав Левицький все з більшим захватом.—Він усуспільнив навколишні землі. Він вже розподілив серед селян понад 100 племінних свиней. Він організував міжселенну тракторну станцію. Всі наші п'ятнадцять тракторів ми вже передали тракторній станції. Ми організували курси трактористів для бідноти. Курсанти-колгоспники незабаром вже вирушать з тракторами по єдиному велетенському колгоспові — по агрокомбінату. Це буде потужний центр колективізації!..

На нас дивляться не на як простих мрійників. Наркомзем України дає ще 50 тракторів і буде залізницю, що зв'яже Ободівку з Тростянцем...

На річці Бузі за 17 кілометрів від нас скоро збудують гідроелектровню. Цього року комбінат влаштує м'ясо-копильні, консервні та овочеві заводи. Незабаром Ободівська земля змінить своє обличчя... За суцільну колективізацію!—гукнула партія...—І селяни, і ми добре розуміємо,—закінчив боєць-котовець і практик колгоспного руху.—Що для цього треба використати—все: